

Сергій СЕГЕДА
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КИЇВСЬКА РУСЬ І ДАВНЬОПОЛЬСЬКА ДЕРЖАВА: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАРАЛЕЛІ

У статті розглядаються історико-культурні паралелі між Київською Руссю і Давньопольською державою. Відзначається, що особлива роль у їх створенні належала племінним об'єднанням з однаковою назвою – поляни. Вказується на роль фольклорної традиції у висвітленні найдавніших сторінок історії цих державних утворень, з'ясовуються причини і обставини запровадження християнства на їхніх теренах, аналізуються взаємини між ними наприкінці X – першій половині XI ст.

Ключові слова: історія, слов'яни, поляни, Київська Русь, Давньопольська держава, християнство.

The article discusses historical and cultural parallels between Kyivan Rus and the early Polish state. It is pointed out that a special role in their formation was played by tribal alliances sharing the same name of the Polans. The article points to the role of the folk tradition in the presentation of the most ancient pages in the history of these state formations, outlines the reasons and circumstances behind the introduction of the Christian religion into their territories, analyzes the relations between them in the late 10th – the first half of the 11th century.

Key words: history, Slavs, Polans, Kyivan Rus, Old Polish state, Christianity.

W niniejszym artykule zostały omówione paralele historyczno-kulturowe pomiędzy Rusią Kijowską a Państwem Staropolskim. Podkreślono, że szczególną rolę w ich tworzeniu odegrały związki plemienne o tej samej nazwie – Polanie. Opisana została rola tradycji folklorystycznej w przedstawieniu najdawniejszych dziejów tych państw, rozpatrzono przyczyny oraz okoliczności wprowadzenia chrześcijaństwa na ich terenach, przeanalizowano relacje między nimi pod koniec X – w pierwszej połowie XI w.

Słowa kluczowe: historia, Słowianie, Polanie, Ruś Kijowska, Państwo Staropolskie, chrześcijaństwo.

У VII – XIII ст. слов'яни, які відносно пізно з'явилися на історичній арені, досягли значних успіхів в розвитку продуктивних сил. Одночасно в їхньому середовищі відбувався процес розкладу первісного ладу, який супроводжувався формування сусідсько-територіальної громади; поглиблювалось майнове і соціальне розшарування; зростала роль племінної верхівки, яка зосередила в своїх руках виконавчу і військову владу; формувались елементи державного управління. Верховним органом слов'янських племен залишалось віче, яке обирало свого правителя – князя, що керував повсякденними справами і військом. З часом функції військового керівника були передані воєводам.

Ці соціально-економічні і політичні зміни супроводжувались формуванням великих племінних союзів, яких в історичній літературі називають або етнічними групами, або територіальними, політично-географічними чи політично-племінними об'єднаннями [1, 94]. Створення племінних союзів підготувало ґрунт для виникнення перших слов'янських держав.

Назви племінних об'єднань слов'ян, які передували виникненню Давньопольської держави, містить т.зв. «Баварський географ»,

складений невідомим автором в Баварії десь коло 843 р., коли за Верденським едиктом (договором) онуки Карла Великого розділили Імперію Франків на 3 частини. Перераховуючи союзи племен на північ від Дунаю, він згадує велючан, котрі жили біля гирла Одри; пирічан нижньої течії Одри¹, гоплан над озером Гопло в Куявії; слензян Нижньої Сілезії; дядошан Північного Заходу Сілезії; ополян Центральної Сілезії; голенчиць Верхньої Сілезії; віслян басейну Верхньої Вісли і лендзян, які, за Г. Ловмянським, локалізувались на Сандомирсько-Люблінській землі [2, 66, 106]. Про лендзян, назва яких виводять від слів «ląd» (оброблювана земля) чи «leda» (ляда) йдеться також в творі візантійського імператора Костянтина VII Багрянородного «Про управління імперією» (середина X ст.). На думку багатьох вчених, саме від назви «лендзяни» походить етнонім «лях», яким давньоруські джерела означали всі польські племена. Похідної від неї є також литовське «Lenkas» і мадьярське «Lengyel» [3, 160].

¹ На думку вчених, велючани, або волиняни (від назви міста Волін) і пирічани належали до поморської групи західних слов'ян, нащадками яких є сучасні кашуби.

Вважається, що до «Баварського географа» потрапили далеко не всі племінні союзи західних слов'ян, що склались в середині IX ст. на історичних польських землях [4, 17].

Східними сусідами лендзян були дуліби, ареал котрих, за даними топоніміки і підсумками археологічних розкопок, охоплював басейн Західного Бугу і Сяну на Заході, Дніпра на сході, Прип'яті на Півночі, басейну Верхньої Наддніпряни на півдні [Детальніше про це: 2, 106; 1, 96]. У VI ст. дуліби, на думку багатьох дослідників, створили на теренах Волині і Прикарпаття міцний племінний союз, з яким пов'язують початки слов'янської державності в Східній Європі [5, 155, 156; 6, 103, 104]. На початку VII ст. він був розгромлений аварами (обрами), які, за свідченням ченця Києво-Печерської лаври Нестора – автора знаменитого літописного давньоруського зводу XII ст. «Повість врем'яних літ», «... воювали проти словін. І пригнітили дулібів, теж словинів, і насилля чинили над жінками дулібськими: якщо треба поїхати обрину, то не давав впрягти ні коня, ні вола, а велів впрягти три, або чотири, або й п'ять жінок у телігу і вести обрина; і так мучили дулібів. Були обри тілом великі, а умом горді, і винищив їх бог, і померли всі, і не залишилося жодного обрина; і є на Русі донині прислів'я; «погибоша аки обры», і нема ні племені його, ні наслідника» [7, 21].

Нащадками дулібів були волиняни, найменування яких дослідники пов'язують з назвою міста Велинь, яке знаходилось на мисі між Західним Бугом і його притокою Гучвою (сучасне городище Замчисько в Грудку Надбужькому на Південному Сході Польщі). Літописи називають їх також «бужанами» (від назви річки Буг).

Південно-західними сусідами дулібів були хорвати, пам'ятки яких відомі в Посянні і басейні верхнього Бугу, Верхньому Подністров'ї, Закарпатті та інших регіонів, що нині розташовані на теренах України, Польщі, Словаччини та Угорщини. Л. Нідерле припускав існування в минулому напівдержавного утворення хорватів, центром якого був Краків. Можливо, саме про нього згадують арабські джерела під назвою Хордаб (Джерваб, Джрават, Хрваб, Храват) [6, 155]. У 560 р. на землі хорватів вторгнулися войовничі авари, що спричинило переселення частини з них (т.зв. «білих» хорватів) на Балканський півострів і у верхів'я Ельби. У грамоті Празького єпископства 1086 року про них згадується як про одне із чеських племен [8, 244, 271]. На думку деяких польських вчених, навіть після навали аварів у Прикарпатті продо-

вжував існувати хорватський племінний союз, який розпався на кілька відособлених племен (включаючи віслян і лендзян) лише на рубежі VIII – IX ст. після смерті його вождя Крака [2, 114, 200; 10]. З наведеного можна дійти висновку про те, що тісно споріднені між собою галузки хорватського племінного союзу пізніше взяли участь у формуванні багатьох сучасних слов'янських народів – поляків, українців, чехів, словаків, хорватів.

Західними сусідами волинянин були древліани, назва яких походить від залісної місцевості («оскільки сиділи в лісах») [7, 13]. Племінним центром древліан було місто Іскоростень.

На південний схід від древліан розміщувались поляни, які, за словами Нестора літописця, були «тямущими і мудрими» [7, 17]. Центром полянського племінного союзу було м. Київ. Цікаво, що фахівцям-археологам досі не вдалось виокремити власне «полянські» риси серед речових комплексів давньоруських пам'яток. Це пояснюється тим, що полянське об'єднання сформувалось на різноплеменній основі, а Київ ще на світанку своєї історії відіграв роль міжплеменного центру [10, 129; 11, 98, 99; 12, 102].

На схід від полян жили сіверяни, які, за словами Нестора-Літописця, «сиділи по Десні, по Семі, і по Сулі і називались сівера» [7, 13]. На думку дослідників, в їх матеріальній культурі відчутний вплив іранського (аланського) компоненту. Висловлювалось припущення, що навіть етнонім «сівера» має іранське коріння [13, 138]. Алани істотно вплинули і на формування антропологічного складу давньоруської людності Дніпровського лівобережжя – нащадків літописних сіверян [14, 97]. Сіверянський племінний союз брав активну участь у колонізації Балкан.

Південний захід східнослов'янських племен займали літописні тиверці, ареал яких охоплював Нижню Наддніпрянищину і Лівобережжя Нижнього Дунаю, та уличі, розселені по ріці Тясмин, в середній течії Південного Бугу і Нижній Наддніпрянищині.

На північ від українських земель на теренах Білорусі й європейської частини Росії розміщувались інші східнослов'янські племена – дреговичі (між Прип'яттю і Західною Двіною), полочани, які обіймали басейн Полоті – притоки Західної Двіни; радимичі (між верхів'ями Дніпра і Сожу); кривичі, ареал яких охоплював верхів'я Дніпра, Західної Двіни і Волги; в'ятичі, які жили у верхній і середній течії Оки та її притоці Москві-ріці і словени, або словене-

ни ільменські, котрі займали басейн озера Ільмень і ріки Волхов.

Прикметно, що особлива роль в створенні Давньопольської держави і Київської Русі належить племінним об'єднанням, що мали однакову назву – поляни. Збіг цих етнонімів давно був помічений дослідниками, дехто з яких навіть намагався обґрунтувати гіпотезу про спорідненість великопольських і надніпрянських полян. Висловлювалась думка про те, що полянський союз склався на Волині ще в VI – VII ст., а згодом розпався на дві групи племен, які емігрували в різних напрямках: одна до Дніпра, друга – на Захід до Вісли й Одри [15, 77].

Символічним є й збіг хронології створення визначних пам'яток середньовічної польської і давньоруської літератури – вже згадуваного літописного зведення «Повісті врем'яних літ», перша редакція якого належить перу Нестора, і «Хроніки Галла Аноніма», написана іноземцем, який ще замолоду прибув до Польщі (очевидно, із Франції) і жив у ній до останніх днів. Обидва твори були створені на початку XII ст. і охоплюють історію своїх країн від найдавніших часів до 1113 р., коли Нестор завершив свою титанічну працю, а автор «Хроніки» обірвав свою оповідь, можливо, невдовзі померши. І перший, і другий твір ґрунтуються на народних легендах і переказах, які стосуються зародження давньоруської та польської державності; документах князівських архівів, до яких обидва автори мали вільний доступ; найдавніших літописних зведеннях, які не дійшли до наших днів; розповідях безпосередніх учасників історичних подій і власних спостереженнях.

За даними писемних і археологічних джерел, колискою давньоруської держави на рубежі IX – X ст. була «Руська земля», тобто ті регіони східнослов'янської ойкумени, які згодом увійшли до складу Київського, Чернігівського, Переяславського та Галицько-Волинського князівств. В її ареалі відомо близько півсотні літописних градів (міст), найбільш західні з котрих знаходились у верхів'ях Сану та Середній течії Західного Бугу, північні – на лівобережжі Прип'яті та середній течії Десни, східні – у верхів'ях Сейму, південні – у верхів'ях Південного Бугу й Поросці [16, 56]. Основними центрами «Руської землі» був Київ – колишня столиця полянського племінного союзу, Чернігів і Переяслав. У межах «Руської землі» пізніше сформувались етнографічні та мовні риси українського етносу, тут вперше зустрічається етнонім «Україна», семантика котрого пов'язана зі

значеннями «відрізок, шматок землі», «територія племені», «князівство» [17, 20, 39]. Розповідаючи про смерть Переяславського князя Володимира Глібовича в 1187 році, який вславився своєю боротьбою з кочовиками-половцями, літописець зауважив: «И плакашася по нем вси Переяславци..., о нем же Оукраина много постана» [18, 653]. Протягом наступних століть назва «Україна», яка тривалий час вживалась паралельно з етнонімом «Русь», поступово поширилась на усі історичні українські землі, остаточно утвердившись лише в XIX ст. Що ж до сучасної назви Росії і похідних від неї етнонімів «русский», «россиянин», то вона з'явилась лише на початку XVIII ст., коли цар Петро I, проголошений імператором, заборонив вживати назви «Московія» і «Московське царство». Це було зроблено з ідеологічних міркувань: Московія, перейменована в Росію, була оголошена правонаступницею Київської Русі і «збиральницею земель Великої, Малої і Білої Русі».

Територіальним і політичним ядром Давньопольської держави стала північна частина Великопольщі над Вартою – ареал племінного союзу полян з центрами в Крувице, Гнезно і Познані. Етнонім «поляни», на думку дослідників, походить від слова «поле». Вперше він у формі «Polonie» з'являється на сторінках житій святого Войцеха – християнського святого, патрона Давньопольської держави, вбитого 997 року під час емісійної подорожі на землі прусів-язичників. Згодом надibuємо його в хроніці єпископа Тітмара Мерзбургського як «Poleni». Певний час новостворена держава називалась Полянською, а з XI ст. – Польською. Назва Польщі «Polska» виникла від прикметника в словосполученні «Polska ziemia». Першою столицею Давньопольської держави до кінця 30-х років XI ст. було місто Гнезно [4, 18].

Багато істориків вважає, що перша проукраїнська держава на берегах Дніпра існувала задовго до того, як 882 р. варязький князь Олег із роду Рюриковичів хитрістю оволодів Києвом, вбивши при цьому київських князів Аскольда і Діра – останніх представників місцевої князівської династії полянського племінного союзу – Києвичів (від легендарного будівничого Києва князя Кия). Розповідаючи про заснування столиці України, Нестор-літописець за відсутності писемних свідчень був змушений опиратись на народні перекази, що не завадило йому рішуче і недвозначно наполягати на князівському походженні Кия, його братів Щека і Хорива і сестри Либідь.

«Інші, – писав він із цього приводу, – не знаючи, кажуть, що Кий був перевізником; бо біля Києва був перевіз тоді з того боку Дніпра, тому й говорили: «на перевіз на Київ», а коли б Кий був перевізником, то не ходив би до Цареграда. Але цей Кий княжив у роду своєму; і ходив він до царя, якого – не знаю, але тільки знаю те, як переказують, що велику честь мав від царя, якого – не знаю і при якому приходив царі» [7, 19].

Так само на фольклорній традиції ґрунтується й оповідь Галла Аноніма про попередників князя Мешка Першого – його батька Семомисла, діда Лешека (Лестька) і прадіда Семовіта – сина колісника Пяста, який скинув з гнєзненського престолу князя Попеля. Все ж фахівцями-істориками висунуті серйозні аргументи на користь достовірності народних переказів про перших представників династії Пястів [19].

Процес формування Київської Русі розпочався наприкінці IX – на початку X ст., коли князь Олег (882 – 912) об'єднав довкола Києва племінні союзи полян, древлян, сіверян, радимичів і здійснив успішний похід на Візантію, де його воїни, за словами літописця, «... повісили щити свої на воротах [Царгорода – С.С.] на знак перемоги» [7, 47]. Наступник Олега – князь Ігор продовжував політику свого попередника: він підкорив уличів і тиверців і двічі ходив на Візантію, загинувши під час походу на древлян, з яких намагався вдруге поспіль зібрати данину. Дружина Ігоря княгиня Ольга жорстоко помстилась древлянам, але була змушена врегулювати процес збирання данини, чітко визначивши її розміри. Син Ігоря і Ольги князь Святослав, якого визначний український історик Михайло Грушевський назвав «козаком на престолі», все життя провів в походах і поєдинках з ворогами, підкоривши в'ятичів і розгромивши Хазарський каганат – могутнє державне утворення в межиріччі Дону і Волги, якому в'ятичі, сіверян і поляни до утворення Київської Русі певний час платили данину. Князь Святослав оволодів також землями ясів (осетинів) і касогів (черкесів) на Північному Кавказі і здійснив кілька за Дунай у володіння Візантії, куди він хотів перенести свою столицю. Зрештою відважний воїн був убитий кочовиками–печенігами: «В літо 6481 (973). І прийшов Святослав до порогів, і напав на нього Куря, князь печенізький, і убив Святослава. І взяли голову його, і з черепа його зробили чашу, і, золотом окувавши, пили з неї» [7, 121].

За часів князювання сина Святослава – Володимира (980 – 1015) Київська Русь досягла найвищої могутності і розквіту. Він остаточно підкорив непокірних в'ятичів і радимичів, розширив кордони своєї держави на заході, вів успішну боротьбу з печенігами. На початку XI ст. Київська Русь охоплювала величезні терени Східної Європи від ріки Ладоги на півночі до Таманського півострова на півдні, від Карпат на заході до Поволжя і басейну р. Ока на Сході.

Перша згадка про Давньопольську державу, яка датується 960 р., належить німецькому хроністу Відукінду із Корве. В ній йдеться про зіткнення князя Мешка Першого (близько 960 – 992), котрий на той час володів Великопольщою, Мазовією, Куявією і Любуською землею, з лютичами (величаними) в Західному Помор'ї. Зіткнувшись з жорстким супротивом Лютицького союзу, він уклав союзний договір з імператором Німецької імперії Оттоном Першим, за яким визнавались претензії Давньопольської держави на землі, розташовані на схід від Нижньої Одри [4, 18, 19]. Одночасно Мешко Перший включив до складу своєї держави Малопольщу і Сілезію, якими з середини IX ст. володіла Чехія. За його правління територія Давньопольської держави збільшилась більш ніж удвічі.

Наступник Мешка Першого Болеслав Перший Хоробрий (992 – 1025) продовжив політику свого батька, розширивши межі своїх володінь і на заході, і на півдні, і на сході. Він активно втручався у внутрішні справи своїх сусідів, допомагаючи своїм союзникам боротися за владу. У квітні 1015 р. Болеслав Хоробрий проголосив себе королем, увінчавши голову короною в столиці своєї держави – м. Гнезно. Невдовзі після цієї акції, яка викликала негативну реакцію з боку римської курії, він помер.

Велике історичне значення мало офіційне запровадження в Польській державі Мешком Першим і на Русі Володимиром Святославовичем християнства. Обидва володарі виходили з того, що відмова від язичництва зміцнить міжнародні позиції і сприятиме внутрішній консолідації їхніх держав. Історичні джерела свідчать про те, що в другій половині X ст. християнство вже було добре відоме і в межах Польської держави, і на Русі. Цьому сприяли зближення князя Мешка I з правителем Німецької імперії Оттоном Першим і чеським князем Болеславом, і тісні контакти русичів з Візантією (відомо, що першою християнкою з родини Рюриковичів була ще княгиня Ольга, яка охрестилась в Константинополі під час зустрічі з візантійським

імператором). Важливе значення мала також діяльність християнських місіонерів із чеських земель в Сілезії і Малопольщі, наслідком якої стала посвята краківського храму патрону Чехії св. Вацлавові [4, 20]. За свідченням «Чеської хроніки» Козьми Празького (1086), вони прагнули поширити її й на Волинь [20, 23].

966 року Мешко Перший взяв шлюб з донькою чеського князя Болеслава I Добравою і за умовою шлюбної угоди разом зі своїм оточенням прийняв християнство за латинським обрядом. Так було зроблено перший рішучий крок на шляху християнізації людності польських історичних земель.

Значно складнішим і довготривалішим був процес запровадження християнства на Русі, якому передувала спроба Володимира об'єднати язичеські вірування різних східнослов'янських племен і створити в Києві пантеон язичеських богів. Здобувши владу, він, за повідомленням «Повісті врем'яних літ», «... поставив кумирів на горі за теремним двором: Перуна дерев'яного, а голова його срібна, а вус золотий, і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімарагла, і Мокош. І жертви їм приносили, називаючи богами, і приводили до них синів своїх ...» [7, 133]. Однак згодом князь зрозумів, дідівська язичницька віра як чинник державотворення повністю вичерпала себе.

Обираючи монотеїстичну релігію, київський зверхник зупинився на східному, грецькому варіанті християнства, яке найкраще відповідало соціально-економічному стану і політичному устрою давньоруського суспільства. За літописними свідченнями, хрещення Русі мало місце 988 року. Цьому передувало взяття руською дружиною Корсуня (Херсонеса) в Криму, який належав Візантії. Тут князь Володимир висунув вимогу видати за нього заміж Анну – сестру візантійських імператорів Василя і Костянтина. Цей шлюб, на який з нехиттю погодились візантійські зверхники, потягнув за собою хрещення самого Володимира, а після повернення до Києва – хрещення киян у водах Дніпра. Подібна акція відбулася і в Новгороді. Це була подія величезної культурної і політичної ваги, яка поставила Київську Русь врівень з іншими християнськими державами Європи. Одночасно вибір князем Мешком Першим західного (католицького), а Володимиром Святославовичем – східного (православного) варіанту християнства, незалежно від їхньої волі і устремлень, створив передумови для майбутнього цивілізаційного розлому слов'янського світу, наслідки

не забарились виявитись через кілька століть і відчутні й донині.

Уже в перші десятиліття існування Київської Русі і Давньопольської держави між ними встановились доволі тісні контакти, закріплені шлюбами між представниками правлячих династій. Час від часу їх правителі втручались у внутрішні справи своїх сусідів, не зупиняючись перед організацією військових актів – найбільш дієвим аргументом середньовічної «дипломатії». Так, Болеслав Хоробрий двічі – 1013 і 1018 рр. ходив на Русь, прагнучи захистити інтереси свого зятя князя Святополка. Коли ж після смерті Болеслава між його синами розгорнулася запекла боротьба за владу, київський князь Ярослав Мудрий разом із своїм братом Мстиславом допомогли посісти гнєзненський престол одному із претендентів – Безприму. З цією метою вони здійснили похід в глибину Польщі і, за свідченням літописця, оволоділи Червеньськими містами і захопили в полон велику групу польської людності. «В літо 6539 (1031) Ярослав і Мстислав зібрали воїв багато і пішли на ляхів, і знову зайняли городи Червоноруські, і звоювали Лядську землю, і багато ляхів привели, і поділили їх між собою. І посадив Ярослав своїх по Рсі, і живуть вони там і по цей день» [7, 237].

Полонені були розселені на південних кордонах Русі, які на правому березі Середньої Наддніпрянщини в першій половині XI ст. проходили по ріці Рось. Цікаві дані, пов'язані з даною подією, були отримані археологами під час розкопок селищ, розташованих на обох берегах цієї ріки поблизу Миколаївського городища – колишнього міста-фортеці, нині затопленого водами одного із водосховищ. У процесі їхнього дослідження було виявлено нетипову для даної місцевості кераміку – уламки горщиків з вертикальною шийкою й горизонтально відігнутими вінцями т.зв. «дорогичинського» типу, характерних для пам'яток XI ст. з польсько-руського порубіжжя. Крім того, у ґрунтовому некрополі цього часу, який знаходився на правому березі Росі, знайдено прикраси, властиві західним слов'янам [16, 74].

Завданням переселенців з польських земель був захист південних рубежів Київської Русі від нападів печенігів і споріднених з ними племен – тюркомовних кочовиків, які з кінця IX ст. безроздільно контролювали степову зону Північного Причорномор'я і Приазов'я. Прагнучи уберегти їх від набігів степових орд, київські князі, надто Володимир Великий і Ярослав Му-

дрий, постійно дбали про їх зміцнення, будуючи фортеці. Цій ж меті було підпорядковане будівництво т.зв. Зміювих валів – грандіозних дерев'яно-земляних споруд висотою до 7 метрів, протяжність яких в Середній Наддніпрянщині по обох берегах Дніпра сягала майже тисячі кілометрів. Наприкінці XI ст., коли в степах Русі-України запанували нові тюркомовні кочовики – половці, київським князям вдалось залучити для захисту кордонів своєї держави колишніх ворогів-«поганих»²: торків, печенігів, берендеїв, ковуїв, турпеїв, каепичів, які утворили в межиріччі рік Стугни і Росі союз Чорних Клобуків, ведучи незвичний для себе напівосілий спосіб життя. Адміністративно-політичним центром чорноклобуцького Поросся було місто Торчеськ, залишки захистних валів якого збереглися досі [16, 75]. За підсумками антропологічних досліджень, саме в добу Київської Русі людність Поросся набула певної, хоч і незначної «східної» (монголоїдної) домішки, котра і нині помітна в зовнішності українців цього регіону [21, 189].

Майже відразу після смерті Болеслава Хороброго і Ярослава Мудрого і в Давньопольській державі, і на Русі з'явилися перші ознаки політичної роздробленості, які згодом привели до розпаду єдиного державного організму і утворення незалежних князівств. Це трапилось приблизно в один і той же час – близько середини XII ст. Роздроблена Польща, де на початок XIII ст. виокремилось кілька центрів політичного життя (Малопольща із Краковим, який за часів князя Казимира Першого (1034 – 1058) набув статусу загальнопольської столиці; Сілезія,

Великопольща, Мазовія, Куявія, Сандомирська і Любуська землі, Східне і Західне Помор'я) все ж не стала здобиччю своїх сусідів. Наприкінці XIII ст. правитель Великопольщі і Східного Помор'я князь Пшемисл II отримав з рук єпископа в гнєзненському кафедральному соборі королівські регалії, започаткувавши процес відновлення польської держави.

Інакше склалась доля Київської Русі, яка розпалась на кілька феодалних князівств, правителі яких ворогували між собою. Київське, Новгород-Сіверське і Переяславське князівство, які колись складали ядро «Руської землі», внаслідок постійних нападів половців, відтоку населення і князівських чвар ослабли економічно і, як наслідок, політично. Натомість значно посилилось Ростово-Суздальське князівство, яке охоплювало т.зв. «Залеську землю», що знаходилась між Волгою і Окою на далекій периферії киеворуської держави. За словами відомого російського історика В. Ключевського, «це була країна, яка лежала поза старою, корінною Руссю і в XI ст. була скоріше чужорідною, ніж руською країною ... тут мешкали – мурома, меря і весь [місцеві фінномовні племена – С.С.]» [22, 366]. Тут, на берегах Москви-ріки, вкритих густими лісами, князь Юрій Долгорукий заснував місто, яке незабаром стало столицею нової державної потуги – Московського князівства, Московії, Російської імперії, СРСР, і, нарешті, новітньої російської держави. Починаючи з середньовічної доби, стосунки з цим державним утворенням стали важливим чинником політичного буття польського й українського народів.

ЛІТЕРАТУРА²

1. Давня історія України (в трьох томах). – Т.3 – Слов'яно-Руська доба. – Київ, 2000.
2. Łowmiański H. Początki Polski. – Warszawa, 1964. – Т. II.
3. Исаевич Я.Д. Висляне и лензяне в IX – X вв. // Формирование раннефеодальных славянских народностей. – Москва, 1981.
4. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. – Львів, 2002.
5. Нидерле Л. Славянские древности. – Москва, 1956.

6. Ключевский В.О. Курс русской истории. – М., 1987. – Т. 1.
7. Повість врем'яних літ: Літопис (за Іпатським списком). – Київ, 1990.
8. Niederle L. Slowanské Starožitnosti. I. P'wod a počátky národa slovanského. II. – Praga, 1906
9. Galczyński P. Zarys dziejów plemiennych Małopolski // «Rocznik Przemyski», XII. – 1968. – S. 51 – 117.
10. Толочко П.П. Роль Киева в эпоху формирования Древнерусского государства // Становление раннефеодальных славянских государств. – Киев, 1972.

11. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII – XIII вв. – Москва, 1982.

12. Брайчевский М.Ю. Восточнославянские союзы племен в эпоху формирования древнерусского государства // Древнерусское государство и славяне. – Минск, 1983.

² Давньоруські літописи називали «поганими» кочовиків-язичників степової зони України: печенігів і половців, здебільшого вдаючись до негативних характеристик своїх агресивних сусідів. «Так само і зараз, при нас, – писав Нестор-літописець, – половці тримаються батьківських законів; кров проливають, ще й хваляться цим, їдять мертвячену і всіляку нечистоту, хом'яків і сусолів, і одружуються зі своїми мачухами та ятрівками, й інші обичаї батьків своїх [сповняють]» [7, 25]

-
13. Седов В.В. Восточные славяне в VI – VIII вв. – Москва, 1982.
 14. Сегеда С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології // *Rutenika*. – Т. 1. – Київ, 2002.
 15. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. – Київ, 1993.
 16. Моця О. Південна «Руська земля». – Київ, 2007.
 17. Скляренко В. Звідки походить назва Україна // «Україна». – 1991. – № 1.
 18. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей. – М. – 1962. – Т. 2.
 19. Buczek K. Zagadnienie wiarygodności dwu relacji o początkowych dziejach państwa polskiego // *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*. – Warszawa, 1969.
 20. Королюк В.Д. Грамота 1806 г. в хронике Козьмы Пражского // *Краткие сообщения. Институт славяноведения*. – 1960. – Вып. 29.
 21. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект. – Київ, 2001.
 22. Ключевский В. Курс русской истории. – Т. II – С.-Петербург, 1904.